

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KİŞİLİK PROFİLLERİ

Şenay (IŞIK) YAPICI*

ÖZET

Sınıf öğretmenlerinin dışadönük/içedönük, duyumsama/sezgisellik, düşünme/hissetme ve yargılama/algılama boyutlarıyla ilgili kişilik profillerini belirlemek amacıyla, Uşak il merkezinde 1998-99 öğretim yılında görev yapan 307 sınıf öğretmenine, P. Hedges'in görüşlerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanıp geliştirilen 70 itemlik ve Alpha katsayısı .73 olan Kişilik Envanteri uygulanarak yapılan bu araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: Sınıf öğretmenlerinin dış dünyaya karşı tutum açısından "dışadönük"; bilgi kazanma yolları ve çevreyi algılama açısından "duyumsayan"; karar verme biçimi açısından hissetme/düşünme boyutlarının arasında "kararsız"; yaşama karşı tutum ve yaşam felsefesi açısından "yargılayıcı" oldukları ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik Profili, sınıf öğretmeni, kişilik boyutları.

ABSTRACT

This study was done by applying The Personality Inventory which was prepared and developed by the researcher by making use of P.Hedges's ideas and which has 70 items and .70 alpha coefficient to 307 primary school teachers employed in the centre of Uşak in 1998-1999 Education Terms in order to determine the personality profiles of the primary school teachers related with the dimensions such as to be introverted/extroverted, to sense/to be intuitional, to think/to feel and to judge/to perceive.

The findings of this study can be summarized as : the primary school teachers are extroverted in the attitude towards environment, sensitive in knowing how to acquire knowledge and to perceive environment , indecisive between to think/to feel dimensions in the way to decide and judicial in the life philosophy and the attitude to life.

Key Words : The Personality Profile, Primary School Teacher, Personality Dimensions

Problem Durumu

Eğitim sisteminin önemli unsurlarından birisi olan öğretmen, program geliştirme çalışmalarının bütün aşamalarında aktif olarak görev alan ve etkili olan bir elemandır. Özellikle programın uygulanmasında öğrenciyle yüz yüze iletişime giren ve öğrenciyi etkileyen öğretmendir.

* Y.Doç.Dr, AKÜ, Uşak Eğitim Fakültesi

Öğretmenin değerleri, tutumları, deneyimleri, kısaca davranışları bütünüyle öğrencilerini, toplumu, kendi meslekî geleceğini ve meslektaşlarını etkiler.¹ Öğretmenle öğrenci arasındaki duygusal iletişimin, öğrencinin öğrenmesini olumlu yönde etkilediği² öğrencinin sevdiği ve saydığı öğretmenin dersini kolay ve daha etkili biçimde öğrendiği³ kabul edilmektedir. Flanders, Allport, Cogan ve Anderson'un araştırma bulgularından hareketle Küçükahmet literatürde yer alan araştırma sonuçlarının; öğretmenin kişilik özelliklerinin öğrencinin kişiliğini şekillendirdiği yönünde olduğunu belirtmektedir.⁴ Başar, öğretmenin değerlendirilmesinde en çok kullanılan değişkenin öğretmenin özellikleri olduğunu ve araştırma sonuçlarının, öğretmenin kişiliğinin öğrencilerdeki değişimle ilgili olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.⁵

İlgili Araştırmalar

Türkiye'de öğretmen nitelikleri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; bu araştırmaların bazılarının genel nitelikler, bazılarının sınıf-içi niteliklerle ilgili olduğu; bu tür araştırmaların genelde öğretmen görüşleri alınarak yapıldığı, bazılarında ise öğrenci görüşlerine başvurulduğu; öğretmen niteliklerinin çoğunlukla anketlerle ölçüldüğü, çok azında dereceleme ölçeği, envanter ve gözlem formu kullanıldığı görülmektedir.

Emel Ültanır (1998), Bolu il merkezindeki 140 ilköğretim öğretmeni ve yöneticisi ile Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği 4. Sınıftaki 179 öğretmen adayının “Mesleğe İlişkin Görev Algıları”nı belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın sonunda, 30 maddeden; “mesleği severek yapma”, “sabırlı ve hoşgörülü olmaya çalışma”, “güleryüzlü, sabırlı ve anlayışlı olma”, “çocukların eğitsel ve kişisel sorunlarını çözebilme” gibi maddelerin yer aldığı 18 maddede sınıf öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar, cinsiyet açısından 28 maddede anlamlı fark olmadığı bulunmuştur.⁶

Yurdanur Athoğlu (1998), 14 ilden 2512 öğretmen, 1369 öğrenci, 438 okul yöneticisi, 443 müfettiş, 177 il ve ilçe M. E. Müdürü, 366 öğretim elemanı ve 687 veliye anket uygulayarak “öğretmenlerin mevcut durumları, ideal

¹ M. Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim* (4. Bas., Özel Yay., Aydan Web Tes., Ank., 1996), s.16.

² A. Oktay, “Türkiye’de Öğretmen Eğitimi”, *Millî Eğitim* (137, 1998), s.27.

³ R. Okçabol “Türkiye’de Öğretmen Profili Araştırması Ve Öğretmen Yetiştirmede Yeni Arayışlar” VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi 9-11 Eylül 1998 (Cilt 1 Selçuk Ün. Yay. Konya, 1998) s.692

⁴ L. Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (3. Bas., Gazi Ün. Yay.:137, Ank., 1989), s. 122-124.

⁵ H. Başar, *Öğretmenlerin Değerlendirilmesi* (2. Bas., Pegem Yay.:20, Ank., 1995), s.8.

⁶ E. Ültanır, “Sınıf Öğretmenleri ile Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğretmenliğe İlişkin Mesleki Görev Algılarının Karşılaştırılması”, VII. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi 9-11 Eylül 1998* (Cilt 1, Selçuk Ün. Yay., Konya, 1998), s.715-717.

öğretimde bulunması gereken nitelikler ve mevcut durum ile çağdaş öğretmen niteliklerinin karşılaştırılmasını” amaçlayan bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, dokuz boyut içerisinde, “konu alanı, bilimsel işlem becerileri, sınıf yönetimi, mesleki gelişim, kişisel özellikler, sosyalleşme ve çevre” boyutlarında; öğretmenlerin kendilerini ‘çok’ yeterli gördükleri fakat yönetici, müfettiş ve öğrencilerin ise öğretmenleri ‘orta’ ve ‘az’ yeterlikte gördükleri ortaya çıkmıştır. İdeal öğretilerde bulunması gereken nitelikler konusunda, en yüksek katılım “kişisel özellikler” boyutunda çıkmıştır. Atlıoğlu, mevcut öğretmenlerin, “çağdaş öğretmen profiline” sahip olmadıklarının ortaya çıktığını belirtmektedir.⁷

Hüseyin Başar (1995), İzmir ve Ankara’da Hizmet-içi Eğitim kursuna alınan öğretmen, yönetici ve müfettişlerden oluşan 305 kişiye 33 itemlik anket uygulayarak, Sicil Yönetmeliğindeki nitelikler ve kendisinin önerdiği modelde yer alan nitelikler ile ilgili görüşlerin alındığı bir araştırma yapmıştır. Örneklem grubundakiler, öğretmenlerin değerlendirilmesinde kullanılan nitelikler arasından; “azim, dürüstlük gibi iyi huylar”, “sorumluluk duygusu”, “göreve bağlılık, girişim, iş heyecanı”, “öğretmenlik meslek bilgisi”, “tarafsızlık” ve “disipline uyma” niteliklerine tam olarak katıldıklarını belirtmişlerdir.⁸

Yıldız Kuzgun (1991), Ankara’da iki dershaneye devam eden 200 öğrenciye, (meslekî yeterlik, rehberlik, dış görünüş, ruh sağlığı ve disiplin bölümlerinden oluşan) 60 itemlik envanter uygulayarak öğretmenlerden beklenen ve öğretilerde gözlenen davranışları araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda; meslekî yeterlik ve rehberlik alanında beklenen davranış puan ortalamalarının, gözlenen davranış ortalamalarından lisede 0.001 düzeyinde dershanelerde 0.01 düzeyinde anlamlı farklılık gösterdiği; disiplin alanında lise ve dersane arasında farklılık olmadığı; meslekî yeterlik, rehberlik ve ruh sağlığı alanlarında dershanelerde gözlenen öğretmen davranışlarının, lisede gözlenenlerden 0.001 düzeyinde anlamlı farklılık gösterdiği ve daha olumlu, istedik yönde olduğu bulunmuştur.⁹

Semra Ünal (1991), İstanbul’da lise ikinci sınıfta okuyan 75 öğrencinin “nitelikli bir eğitim ve öğretim için öğrencilerin öğretmenlerden beklentileri” ile ilgili görüşlerine başvurmuştur. Ünal, bulguların analizinden ortaya çıkan genel sonuçlarda, öğretmenin kişilik özelliklerinin genelde

⁷ Y. Atlıoğlu, “Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığının 21. Yüzyıla Girerken Türk Eğitim Sisteminin İhtiyaç Duyduğu ‘Çağdaş Öğretmen Profili’ Araştırması”, *Bilgi Çağında Öğretmenimiz Sempozyumu 8-9 Ekim 1998* (ANAÇEV Yay., Ank., 1998), s.130-138.

⁸ H. Başar, a.g.e., s. 34, 47-50, 61-69.

⁹ Y. Kuzgun, “Öğrencilerin Öğretmenlerden Bekledikleri ve Gözledikleri Davranışlar”, *Eğitimde Nitelik Geliştirme/ Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu 13-14 Nisan 1991* (Kültür Koleji Yay.:1, 1991), s. 74.

öğrencinin kişiliğini etkilediğini belirtmektedir. Öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişim ve ilişkilerin niteliği ile ilgili olarak; “öğretmen otoriter ve baskıcı davrandığı zaman öğrenciler, okul çalışmalarına karşı uyumsuzluk göstermektedir. Öğretmenin olumlu tutumu, öğrencinin ...okul çalışmalarından zevk almasına neden olmaktadır” ve öğretmen “üst düzeyde bir birlik havası yarattığı zaman öğrenciler daha girişimci olmakta, ...gönüllü olarak sosyal faaliyetlere katılmakta ve problemleri çözmek için çaba göstermektedirler” sonuçlarına ulaşmaktadır.¹⁰

İlhami Fındıkçı (1991), İstanbul ortaöğretim kurumlarında görev yapan 70 öğretmene 19 itemlik likert türü tutum ölçeği uygulayarak, öğretmenlerin disiplin konusundaki tutumlarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada; öğretmenlerin % 68.5'inin demokratik tutuma sahip oldukları, yüzde 22.2'sinin ise “tamamen demokratik ve hoşgörülü bir disiplin” tutumuna sahip oldukları bulunmuştur. Fındıkçı; Öğretmen Okulu veya Eğitim Fakültesi mezunlarının diğerlerinden daha demokratik bir disiplin tutumuna sahip olduğunun söylenebileceğini belirtmektedir.¹¹

Sınıf-İçi öğretmen davranışları ile ilgili araştırmalardan Mustafa Ergün ve Tayyip Duman (1998)'ın Ankara, Afyon ve Uşak illerinde lise ve üniversitelerde okuyan 513 öğrencinin görüşlerini 24 itemlik anket uygulayarak aldıkları “Kritik Durumlarda Öğretmen Davranışları” adlı çalışmadır. Bu çalışmada; dersin başlangıcında geç kalma durumları; dersin işleniş sırasındaki sınıftaki çeşitli gürültü, sataşma, ilgisizlik, dışarı çıkma, dersi dinlememe; sınav ortamı, kılık-kıyafet, ödev yapmama gibi kritik durumlarda öğretmenlerin nasıl davranması gerektiği ile ilgili öğrenci görüşleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularında öğrencilerin % 80'ine yakını derse geç gelme ve dersin akışını bozma davranışlarını öğretmenin aktif müdahalesini istememekte, ancak bu davranışları alışkanlık haline getirenlere gerekli müdahalelerin yapılmasını istememektedirler. Sınavda kopya çekme ile ilgili davranışlarda çoğunluğun birleştiği husus: disipline verilmemesi. Bu çalışmada en etkili değişken öğretim kademesi, sonra branş/bölüm gelmekte en az etkili olan değişken ise cinsiyet olarak bulunmuştur.¹² Bu çalışmanın bulgularına dayanarak öğrencilerin

¹⁰ S. Ünal, “Eğitim ve Öğretimin Niteliğinin Geliştirilmesinde Öğretmenin Rolü”, *Eğitimde Nitelik Geliştirme/ Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu 13-14 Nisan 1991* (Kültür Koleji Yay.:1, 1991), s. 236.

¹¹ İ. Fındıkçı. “Öğretmenlerin Disiplin Konusundaki Tutumları” *Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu/ Eğitimde Nitelik Geliştirme 13-14 Nisan 1991* (Kültür Koleji Yay., İstanbul 1991) s.94-95

¹² M.Ergün ve T.Duman. “Kritik Durumlarda Öğretmen Davranışları” *Milli Eğitim* (Ocak, Şubat, Mart 1998, sayı:137), s.45-48

öğretmenlerden sabır, anlayış ve hoşgörülü olma özelliklerini bekledikleri ileri sürülebilir.

Yücel Kayabaşı (1998), Ankara’da ortaöğretim öğretmenlerinin “Sınıf-içi Öğretmenlik Davranışlarını Gösterme Düzeyleri” ile ilgili araştırmasını 187 öğretmene 20 maddelik gözlem formu uygulayarak yapmıştır. Araştırmada, mezuniyet açısından sözel dersleri veren öğretmenler lehine, ders türü açısından sözel dersleri veren öğretmenler lehine anlamlı farklar bulunmuştur.¹³ Bu araştırmanın bulgularında en çok gösterilen davranışlara dayanılarak; öğretmenlerin planlı, düzenli oldukları ve profesyonel öğretmen özelliklerinden bazılarını gösterdikleri fakat öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almadıkları, onlara yeterince yönlendirme, rehberlik yapmadıkları ileri sürülebilir.

Kamile Ün Açıköz (1990, 1993), üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarını, öğretmen-öğrenci ilişkileri, sınıf yönetimi, sınıf içi öğretmenlik davranışları ve kişilik özellikleri açısından nasıl değerlendiklerini belirlemek amacıyla 873 üniversite öğrencisine Öğretmene İlişkin Öğrenci Algıları adlı ölçme aracını kullanarak bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarından bazıları şöyledir: Öğrenciler öğretim elemanlarını genel olarak orta düzeyde değerlendirmektedirler, öğrenciler kendi cümleleri ile yaptıkları değerlendirmede; öğretim elemanlarını öğretmen-öğrenci ilişkileri, ders işleme, not verme ve konu alanındaki yeterlilik açısından eleştirmişlerdir. Araştırmada öğrenci değerlendirmelerinin öğrencinin cinsiyeti, başarısı ve öğretim elemanlarının ünvanı ile konu alanları açısından önemli farklılıklar gösterdikleri bulunmuştur.¹⁴

Yukarıda sıralanan araştırmalar, çoğunlukla ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilmiştir. İlköğretim I. Kademesinde görev yapan sınıf öğretmenlerinin kişilik özelliklerinin araştırılması , bu alandaki bir boşluğu dolduracak görünmektedir ki böyle bir araştırmanın gerekli olduğu da ileri sürülebilir. Zira ilköğretim I. kademedeki öğretimin “Temel Eğitim” olduğu, öğrencilerin yaşının küçük oluşu ve öğrencilerin tek bir öğretmenle daha fazla iletişim içinde buldukları göz önüne alındığında Sınıf Öğretmenlerinin kişilik özelliklerinin önemi artmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, sınıf öğretmenlerinin ‘*dışadönük/içedönük, duyumsama/sezgisellik, düşünme/hissetme, yargılama/algılama*’ boyutları ile ilgili kişilik profilleri nasıl bir görünüm arz ettiği sorusuna cevap aramak amacıyla yapılmıştır.

¹³ Y. Kayabaşı. “Öğrencilerin Görüşlerine Göre Öğretmenlerin Davranışları” VII. Eğ. Bil. Kongresi, 9-11 Eylül 1998, (Cilt 1, Selçuk Ün. Yay., Konya, 1998), s.604-607.

¹⁴ K. Ün Açıköz. Etkili Öğrenme Ve Öğretme (Özel Yayın, İzmir 1996) s.:169-170

Bu araştırmada, kişilik tüm yönleriyle ölçülmemektedir ve araştırma konusu, normal insanlarda görülen (sekiz kişilik boyutundaki) kişilik özellikleriyle ve bunları ölçen envanterdeki 70 itemle sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmanın çalışma evreni, Uşak il merkezinde 1998-1999 öğretim yılında görev yapan 483 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini olarak çalışma evreninin tamamı düşünülmüştür. Fakat öğretmenlerden il içi atamayla başka yerlerde görevlendirilenler, uygulamanın yapıldığı hafta raporlu veya izinli olanlar, araştırmaya katılmak istemeyenler örneklemin dışında kalmışlardır. Ayrıca veriler kaydedilirken 28 cevap kâğıdı iptal edilmiştir. Sonuçta; 307 sınıf öğretmeninden elde edilen veriler SPSS 8.0 ortamında analize tabi tutulmuştur. İstatistiksel işlemler M. Ergün'ün Bilgisayarla İstatistiksel İşlemler kitabından yararlanılarak yapılmıştır.¹⁵

Kişiliği, değişik amaçlar doğrultusunda, daha objektif ve tarafsız incelemek için değişik değişkenler doğrultusunda hazırlanmış ölçme araçları ve uygulanmış ölçme yöntemleri söz konusudur. Kişiliği ölçmek için kullanılan birçok yöntemi, Atkinson, Atkinson ve Hilgard üç başlık altında sınıflandırmışlardır: *gözlem yöntemi, kişilik envanterleri ve projektif teknikler*.¹⁶ Cansever, bir insanın davranış, huy, şahsiyet (kişilik) özelliklerini ölçmek için kullanılan 'tipik davranış ölçen testler'i (yöntemleri), üç başlık altında sınıflandırmıştır: *davranışın gözlemi, kendi hakkında bilgi verme ve projektif teknikler*.¹⁷

Kişiliğin ölçülmesinde, bireyin kendisinden veya diğer insanlardan bilgi elde etmek için kullanılan ölçekler, dereceleme ölçekleri veya envanterler biçimindedir. Bu araştırma "kendi hakkında bilgi verme" yöntemi ve "kişilik envanteri" uygulanarak yapılmıştır. Araştırma verilerinin toplanması, bizzat araştırmacının kendisi ve bölümdeki dört araştırma görevlisi ile iki yüksek lisans öğrencisi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Örnekleme grubuna uygulanan kişilik envanteri; dışadönüklük/içedönüklük boyutlarında 9'ar, yargılayıcı/algılayıcı boyutlarında 10'ar item ve duyumsama/sezgisellik, düşünme/ hissetme boyutlarında ise 8'er item olmak üzere toplam 70 itemden oluşmaktadır. Envanterdeki itemler büyük ölçüde P. Hedges¹⁸ ile H. J. Eysenck ve G.

¹⁵M.Ergün. Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları, (Ocak Yayınları, Ankara 1995)

¹⁶ R.L. Atkinson. R.C. Atkinson ve E.R. Hilgard. Psikolojiye GirişII (Çev.:K.Atakay, M.Atakay ve A.Yavuz), Sosyal Yayınları, İstanbul 1995, s.548

¹⁷ G. Cansever, *Psikolojik Testler* (T. Tarih Kur. Bas., Ank., 1963), s.15-19.

¹⁸ P.Hedges. *Kişiliğinizi Tanımamanın Yolları* "Kendiniz Olma Lüksünü yaşayın", (Çev.:Banu Büyükkal) 2.Baskı, (Rota Yayınları, İstanbul, 1997).

Wilson'un¹⁹ görüşlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçme aracı önce dışadönüklük/içe dönüklük ve yargılayıcı/algılayıcı boyutlarındaki özellikleri bilinen 25 kişiye uygulanarak aracın güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır. Örneklemden elde edilen verilerle güvenilirlik (Alpha) katsayısı hesaplanmıştır. Envanterin güvenilirlik katsayısı .73'tür. Boyutların güvenilirlik katsayısı ise şöyledir; Dışadönüklük .47, İçedönüklük .28, Duyumsama .29, Sezgisellik .32, Düşünme .47, Hissetme .36, Yargılayıcı .56 ve Algılayıcı .40'tır.

Bulgular ve Yorumlar

Sınıf öğretmenlerinin kişilik profillerini ortaya çıkarmak için; önce her bir boyuttaki soruların toplamından alınan puanların frekans ve yüzdelerinin dökümü yapıldı*, daha sonra birbiriyle bağlantılı boyutlar ikili olarak karşılaştırıldı. Bu karşılaştırmada; toplam sorusu ve alınan en yüksek puanı 9 ve 10 olan boyutlarda (dışadönüklük/içedönüklük, yargılama/algılama) aradaki fark 3 ve daha fazla olanların, toplam sorusu ve en yüksek puanı 8 olan boyutlarda (duyumsama/sezgisellik, düşünme/hissetme) aradaki fark 2,5 ve daha fazla olanların puanı büyük olan "boyuta dahil" olduğu kabul edildi. İki boyuttan alınan puanlar arasında fark olmayan ve 0,5 puan fark olanların ise "kararsız" iki boyuttan alınan puanlar arasında 1-2,5 ve 1-3 puan arasında fark olduğunda ise "ağırlıklı" olarak puanı büyük olan boyut kapsamına girdikleri kabul edildi.

Tablo I: Dışadönük-İçedönük Boyutları

	F	%
Dışadönük	40	13,0
Dışadönük ağırlıklı	98	31,9
Tam kararsız	68	22,1
İçedönük ağırlıklı	72	23,5
İçedönük	29	9,4
Toplam	307	100,0

¹⁹ H.J. Eysenck ve G. Wilson. Kişiliğinizi Tanıyın, 2. Baskı, (Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996).

* Sayfa sınırlaması nedeniyle bu dökümden elde edilen tablolar burada verilmedi.

Dışadönüklük boyutunun kendi içerisindeki dökümünde toplam 9 puan üzerinden 6,5 ve üzerinde puan alan sınıf öğretmenlerinin yüzdesi 63.5'tir. İçedönüklük boyutunda ise sınıf öğretmenlerinin % 50.5'i 6,5 ve üzerinde puan almışlardır. İki boyutun karşılaştırmalı sonuçlarına (Tablo I) bakıldığında örneklemdaki öğretmenlerin % 13'ünün tam olarak dışadönük, % 9.4'ünün ise tam olarak içedönük oldukları; % 31.9'unun dışadönük ağırlıklı, % 23,5'inin içedönük ağırlıklı olduğu, % 22.1'nin ise kararsız olduğu görülmektedir.

Hedges'e göre; insanın dış dünyaya karşı tutumunu yansıtan dışadönüklük ve içedönüklük boyutundaki insanların özellikleri şunlardır:²⁰ Dışadönük insan, diğerleriyle beraber olmayı tercih eder, çok sayıda arkadaşı vardır, yalnız kaldığında huzursuz olur, grup içerisinde kendini daha dinç ve enerjik hisseder. Aynı zamanda duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade eder, kolayca iletişim kurar ve düşüncelerini diğerleriyle paylaştıkça, tartışıkça düşünceleri netleşir, berraklaşır. İçedönük insan ise, zorunlu olmadıkça grup içerisinde olmak yerine yalnız kalmayı ve tek başına çalışmayı tercih eder, kalabalıktan, gürültüden ve çevresinde çok konuşan, çok hareketli insanların bulunmasından rahatsız olur. Grup içerisinde olduğunda konuşmaktan ziyade diğerlerini dinler ve konuştuğu zaman da sesini yükseltmeden, fazla jest ve mimik kullanmadan konuşur. Duygu ve düşüncelerini hemen ve fazla açıklamadığından onu her yönüyle tanıyan insan sayısı azdır, tanıştığı birisiyle arkadaş olabilmesi için belli bir zaman geçmesi ve onu daha iyi tanıması gerekir.

Bulgularda, sınıf öğretmenlerinin içedönüklük boyutuna nazaran % 10 daha fazlasının dışadönüklük boyutunda yer alması, onların gerçekten yukarıda sıralanan dışadönüklük özelliklerine sahip olduklarını düşündürebilir fakat aynı zamanda dışadönüklük özelliklerinin daha fazla sosyal kabul gören özellikler olduğu için öğretmenler tarafından "evet" olarak cevaplandırıldığı veya öğretmenlik mesleği; öğrenciler, diğer öğretmenler ve velilerle zorunlu beraberlik ve ilişkiyi gerektirdiği için öğretmenlerin bu özelliklere "evet" cevabını verdikleri de ileri sürülebilir.

Örneklemdaki sınıf öğretmenlerinin duyumsama boyutunun kendi içerisindeki dökümünde toplam 8 puan üzerinden 5,5 ve üzerinde puan alanların yüzdesi 83.1'dir, Sezgisellik boyutunda ise % 60.6'dır. İki boyutun karşılaştırılması sonuçlarında (Tablo II'de) ise, sınıf öğretmenlerinin; % 18.6'sının tam olarak, % 35.2'sinin ise ağırlıklı olarak duyumsama boyutunda yer aldıkları, % 2.9'unun tam olarak, % 15.6'sının ise ağırlıklı olarak sezgisellik boyutunda yer aldıkları görülmektedir. Örneklemdaki öğretmenlerin % 27.7'sinin ise her iki boyuta da dahil olmayıp "kararsız" kaldıkları görülmektedir.

²⁰ P. Hedges, a.g.e. s. 18-21,89-93

Tablo II: Duyumsama-Sezgisel

	F	%
Duyumsama	57	18,6
Duyumsama ağırlıklı	108	35,2
Kam kararsız	85	27,7
Sezgi ağırlıklı	48	15,6
Sezgi	9	2,9
Toplam	307	100,0

Hedges'e göre, insanın bilgi kazanma yollarını, dünyayı farketme ve çevreyi algılama biçimini yansıtan duyumsama boyutundaki insanların özellikleri şunlardır:²¹ Duyumsama boyutundaki insan, bilgiyi görme, dokunma gibi duyu organları vasıtasıyla elde eder, üstlendiği görev veya öğreneceği konuyla ilgili ayrıntılı bilgi, adım adım açıklama ister, günlük pratik işleri kolayca yapar ve problemlere pratik çözümler üretir, bilinen yöntemleri kullanmayı tercih eder ve yönergeleri harfi harfine uygular, geçmişteki tecrübe ve anılarından yararlanır ve sohbetlerinde örnek olarak verir. Sezgisellik boyutundaki insan ise bilgiyi somutlaştırmaya ihtiyaç duymadan sembollerle, kavramlarla öğrenir. Çevresindeki somut olaylar ve davranışlardan ziyade fikirler, olasılıklar ilgisini çeker, yapacağı işin ya da öğreneceği konunun ayrıntılarından ziyade bütününe dikkat eder, bütünü yakalayabilirse daha sonra ayrıntılara geçebilir, yapacağı iş açıklanırken fazla ayrıntılı ve somutlaştırılmış ayrıntılar kafasını karıştırır, yörüngeleri aynen izlemek yerine içinden geldiği davranmayı tercih eder. Şu andan ziyade geleceğe yöneliktir ve bir işin gelecekte neler getireceğini, ilerideki olasılıklarını göz önüne alır.

Bulgulardan hareketle, sınıf öğretmenlerinin sezgiselliğe nazaran % 30 daha fazlasının duyumsama boyutunda yer aldıkları ve böylece merkezden ve amirlerden gönderilen yönergelere harfiyen uyarak istenilen öğretmen özelliklerini taşıdıkları ileri sürülebilir. Ayrıca somut ve duyu organlarıyla algılanan bilgileri kolay öğrendiklerine göre öğrencilere de öğrenme ortamını o şekilde hazırladıkları düşünülebilir. Fakat bilinen yönergeleri kullanma ve yönergeleri adım adım izleme davranışlarını

²¹ P. Hedges, a.g.e. s.23-29, 93-98.

öğrencilerinden de aynen isterlerse öğrencilerin yaratıcı, özgün düşünce geliştirmelerinin engellenebileceği düşünülebilir.

Tablo III: Düşünme-Hissetme

	F	%t
Düşünme	8	2,6
Düşünme ağırlıklı	61	19,9
Tam kararsız	133	43,3
Hissetme ağırlıklı	82	26,7
Hissetme	23	7,5
Toplam	307	100,0

Sınıf öğretmenlerinin düşünme boyutunda toplam 8 puan üzerinden 5,5 ve daha fazla puan alanlarının yüzdesi 87'dir, hissetme boyutunda ise % 95.1'dir. İki boyutun karşılaştırmalı sonuçlarında (Tablo III), sınıf öğretmenlerinin % 2.6'sı tam olarak, % 19.9'u ağırlıklı olarak düşünme boyutunda, % 7.5'i tam olarak ve % 26.7'si ağırlıklı olarak hissetme boyutunda yer almaktadır. Öğretmenlerin % 43.3'ü ise kararsız kalmışlardır.

Hedges'e göre; insanın karara ulaşma, karar verme biçimi ile ilgili düşünme ve hissetme boyutundaki insanların özellikleri şöyledir:²² Düşünme boyutundaki insan, konuyu, durumu iyice irdeledikten sonra, o duruma yol açan nedenlerin, faktörlerin hepsini dikkate aldıktan sonra kararını verir. Kararlarında tarafsız ve adil olmaya özen gösterir, sadece kendisine değil başkalarına da adaletsiz davranıldığında karşı çıkar, her alanda belirli standartlar, ilkeler olması gerektiğine inanır, olup bitenleri mantıklı ve akılcı yolla değerlendirir, kişiler ve olaylar karşısında duygusal tepkilerden kaçınır, insanlarla ilişkilerinde duygu sömürsü yapılmasına izin vermez ve kendini ezdirmez, kararlarını diğer insanların duygu ve düşüncelerinin etkisiyle değiştirmez, görevini diğer insanları memnun etmek için değil görevi olduğu için yapar, kurallara körü körüne değil nedenlerine öğrenip anlamlı olduklarına karar verdikten sonra uyar. Hissetme boyutundaki insan, kendi değerleri, duygu ve düşünceleri açısından ve o andaki şartları hafifletici nedenleri dikkate alarak karar verir. Verilen karardan diğerlerinin nasıl ve hangi yönde etkileneceğini düşünür, düzenlemelerde, işlerde öncelikle insan

²² P. Hedges, a.g.e. 29-33, 99-103.

ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğine inanır. Duygularını hemen belli eder, verdiği bir kararı insanı duygu, düşünce ve ihtiyaçlar nedeniyle değiştirebilir. İnsanların neler hissettiğine önem verir, diğerlerini memnun etmeye, kırmamaya çalışır, çevresindeki insanların tartışmasından, küskünlüklerinden rahatsız olur, küs olanları barıştırmaya, uzlaştırmaya çalışır.

Bulgularda, hissetme boyutunda yer alan sınıf öğretmenlerinin düşünme boyutundakilerden daha fazla olması, öğretmenlerin öğrencileriyle ilişkilerinde daha duygusal sıcak ve hoşgörülü olacaklarını, hem öğrencileriyle hem de öğretmen arkadaşlarıyla ilişkilerinde onların duygularına önem vereceklerini ve onlarla uzlaşmacı, barışçıl bir ortam oluşturmaya çalışacaklarını düşündürebilir. Fakat bu boyuttaki özelliklerde aşırılığa gidilirse, öğrencilere karşı tarafsız ve adil olmanın ortadan kalkacağı, verilen kararlarda subjektifliğin artacağı ileri sürülebilir. Ayrıca bu boyutta kararsız olan veya başka bir deyişle her iki boyutun özelliklerini aynı düzeyde taşıdığı kabul edilen öğretmenlerinin yüzdesi (43.3) diğer boyutlardaki kararsızların yüzdesinden de yüksek olması oldukça düşündürücüdür. Bu grupta yer alan öğretmenlerin düşünme ve hissetme boyutundaki özellikler açısından denge kurmuş olabileceklerini kabul etmek, öğretmenlik mesleği açısından ideal bir durumun ortaya çıkması olarak kabul edilebilir.

Tablo IV: Yargılama-Algılama

	F	%
Yargı	174	56,7
Yargı ağırlıklı	83	27,0
Tam kararsız	35	11,4
Algı ağırlıklı	12	3,9
Algı	3	1,0
Toplam	307	100,0

Örneklemdaki sınıf öğretmenlerinin yargılama boyutunda toplam 10 puan üzerinden 7 ve daha fazla puan alanlarının yüzdesi 93.8'dir, algılama boyutunda ise % 34.9'dur. İki boyutun karşılaştırmalı sonuçlarında (Tablo IV'de) ise sınıf öğretmenlerinin % 56.7'si tam olarak, % 27'si ağırlıklı olarak yargılama boyutunda, % 1'i tam olarak ve % 39'u ağırlıklı olarak algılama boyutunda yer almakta ve % 11.4'ü ise kararsız kalmışlardır.

Hedges'e göre yaşama karşı tutumu yaşam felsefesini yansıtan yargılama ve algılama boyutlarına dahil olan insanların özellikleri şöyle sıralanabilir:²³ Yargılama boyutundaki insan yaşamı bir karar verme ve görev yapma yeri olarak kabul eder, günlük işlerde bile amaçların önceden belirlenmesi ve yapılacakların planlanması gerektiğine inanır, çevresindekilerin de planlı olmasını ister, onları yönlendirir ve yaptığı plan herhangi bir nedenle aksadığında huzursuz olur, kararsızlık ve belirsizlik onu tedirgin eder, tamamlanmamış bir iş sürekli zihnini meşgul eder, yapılacak işi, görevi bitirmeden dinlenmeye zaman ayırmaz. Her şeyin yerli yerinde düzenli olmasını ister. Yapılacak işler, öğrenilecek konular birden fazla ise onları önceliklerine göre sıralar, bir seferde bir işi yapmayı tercih eder, işe başlamadan gerekli olanları hazırlar, çalışmaya engel olacak faktörleri ortadan kaldırır. Algılama boyutundaki insan, yaşamı öğrenme, anlama, bilgi elde etme yeri olarak kabul eder. Yaşamı olduğu gibi sever, mutlu olmanın başarılı olmaktan daha önemli olduğuna inanır. Yapılacak bir iş varken bile dinlenmeye, eğlenmeye zaman ayırır. Değişiklikler ve sürprizlerden çok hoşlanır, her işi önceden planlamış olsa da olayları akışına bırakır, duruma göre düzenlemeleri değiştirebilir, işi bitirmek için acele etmez, karar verme işini, daha fazla bilgi toplamak için erteleyebilir, işine doğrudan yaramasa bile makale, kitap toplamaktan, onları arşivlemekten hoşlanır, yaşadığı fiziki ortam ve eşyaları çok düzenli değildir, genelde dağınıktır.

Bulgularda, yargılama boyutunda yer alan sınıf öğretmenlerinin, algılama boyutundakilerden % 79 daha fazla olması ve boyutlara tam olarak dahil olan öğretmen sayısı açısından da % 55 daha fazla yargılayıcı öğretmenin bulunması oldukça düşündürücüdür. Bu bulgulardan hareketle sınıf öğretmenlerinin büyük bir bölümünün yaşamı; görev yapma ve karar verme yeri olarak gördükleri, planlı ve düzenli yaşadıkları, mesleğin (görevin) gerektirdiği işleri aksatmadan yaptıkları ileri sürülebilir. Fakat yargılama boyutundaki özelliklerde aşırılığa gidilince, öğrencilerle ilgili bireysel farklılıkların dikkate alınmamasının değişiklik ve yenilik yapmayı engelleyeceği ve öğrenme ortamını sıkıcı, monoton bir hale getireceği böylece öğrencilerin özgürce, kendilerine has özelliklerini, yeteneklerini geliştirebilecekleri bir ortamdan yoksun kalabilecekleri ileri sürülebilir. Örnekteki sınıf öğretmenlerinin önemli bir bölümünün (toplam % 84) yargılama boyutunda yer alması Türk toplumunda ailede çocuk yetiştirme süreciyle ve Türk Milli Eğitim sisteminde öğrencilerden beklenen özelliklerle ilgili olabilir mi sorusunu akla getirmektedir. Sorunun cevabı; bu yönde yapılacak ayrıntılı ve geniş örneklemlerle araştırmalarla ortaya çıkarılabilir.

²³ P. Hedges, a.g.e. s.33-38, 103-109.

Sonuç ve Öneriler

“Sınıf öğretmenlerinin dışadönük/içedönük, duyumsama/sezgisel, düşünme/ hissetme ve yargılama/algılama boyutlarıyla ilgili kişilik profillerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- Dış dünyaya karşı tutum açısından örneklemedeki sınıf öğretmenlerinin; diğer insanlarla birlikte olmaktan zevk aldıkları, uzun süre yalnız kalınca kendilerini huzursuz hissettikleri, grup içerisinde kendilerini daha enerjik hissettikleri ve sonuçta daha “dışadönük” oldukları ileri sürülebilir.

- Bilgi kazanma yolları, dünyayı farketme ve çevreyi algılama biçimi açısından örneklemedeki sınıf öğretmenlerinin yarısının (% 53.8) bilgiyi görme, dokunma gibi duyu organlarıyla elde ettikleri, bir görev üstlendiklerinde konuyla ilgili adım adım ve ayrıntılı bilgi ve açıklama istedikleri, sorunları çözerken geçmişteki tecrübelerinden yararlandıkları ve sonuçta daha çok “duyumsama” boyutuna dahil oldukları ileri sürülebilir.

- Karara ulaşma, karar verme biçimi açısından ise sınıf öğretmenlerinin yarısına yakınının (% 43.3) kararsız kalması, onların kararlarını verirken bir taraftan ve ağırlıklı olarak hümanist bir tavırla diğer taraftan ilkeler ve standartları dikkate alarak tarafsız, adil ve mantıklı bir yaklaşımla davrandıkları ileri sürülebilir.

- Yaşama karşı tutum, yaşam felsefesi açısından örneklemedeki sınıf öğretmenlerinin büyük bir bölümünün (% 83.7); yaşamı görev yapma ve karar verme yeri olarak gördükleri, planlı ve düzenli yaşadıkları, yaptıkları planlar aksadığında, işler yarım kaldığında huzursuz oldukları ve sonuçta “yargılama” boyutuna dahil oldukları ileri sürülebilir.

Bu araştırmanın bulguları ve sonuçlarından hareketle aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Aynı ölçme aracının daha geniş bir örnekleme ve cinsiyet, yaş, yetişilen ailenin özellikleri gibi bazı değişkenlere göre kontrollü seçilen örneklem grubuna uygulanması, daha ayrıntılı sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

- Sınıf öğretmenlerinin kişilik boyutlarıyla ilgili olarak kendilerinde algıladıkları özellikler, okulda veya sınıfta gösterip göstermedikleri, diğer öğretmenlerin ve öğrencilerinin görüşleri alınarak araştırılabilir.

- Hissetme ve yargılama boyutlarındaki özelliklerin Türkiye’deki ailelerin “çocuk yetiştirme” biçimi ile ilgili olup olmadığının araştırılması, kişilik eğitimi ile ilgili adımların atılmasında yararlı olacaktır.